

című versében. Juhász Gyula *A távozóban* az ifjúságtól távozást vonja párhuzamba a távozó fecskerajjal: „A tűnő ifjúsággal messze mennek / Az örömek és búcsút énekelnek, / Mint ősszel a fecskék, a költözők.” Kosztolányi Dezső *A délután* című versében szintén nem a fecskék érkezésére, hanem szomorú távozásukra, az ifjúság, a nyár végességére, az ősz és elmúlás rezignált közelségére figyelmeztet. Pilinszky János *A madár és a leány* című verses meséjében a költöző kismadár hívogatja a kislányt, de ő nem mehet vele, mert kicsi a háza.

Különös a fecskék „színeváltozása” is a magyar lírában. Dsida Jenő acélkékeknek nevezi a fecskéket a *Szomorú tévedés* című költeményben, Nemes Nagy Ágnes „lila fecskéről” ír közismert gyermekversében, ugyanakkor kínálkozik kis pingvineknek vagy szmokingos zenészeknek látni őket fekete-fehér színük miatt. Ami a fecskék alakját illeti, gyakori a villa-alakzat megképzése, például a már idézett Móra-versben. Tompa Mihály viszont a suhanó fecskéket nyílvesszőknek látja *A két íjász* című költeményben. Simon István az *Asszuán fecskéi* című versében „ruhaszárító-csipeszeknek” látja a fecskéket. Juhász Ferenc *Fecske* című versében „a tintakék égbe / mint suszterszögecske / fúródik a kemény / magasba a fecske”, majd ugyanebben a versben jégesőszemecskének, búzaszemecskének látja, látatja kis szárnyas, tavasszal és nyáron házaink közelében vendégeskedő, emberközelségben röpdőső barátainkat.

A füstí fecskének jól ismerjük fecsegő-csacsogó-csivitelő hangját. Hívóhangja talán leginkább „tszvit-tszvit-tszvit”-nek hangzik, veszélyt észlelve leginkább sírós, kétségbeesett „tszink-tszink-tszink” hangsort hallat. Természetesen a fecskék jellegzetes hangja is ihlető forrása a mindenkori magyar lírának: Balassi a már idézett vers-

ben egyszerűen éneklésnek nevezi a fecskedalt. Arany János így fogalmaz Arisztophanész-fordításában: „Cseveg a fészket ujitó tavaszi fecskemadár.” Dsida Jenő Ernst Toller *Fecskék könyve* című versének műfordításában ilyen fecskehangot hallat: „cirici-cirici-cirici-urr”. Szabó Lőrinc a „ficseri” hangutánzó szót használja a fentebb már említett versében. Kosztolányi Dezső Juan Ramón Jiménez spanyol költő *Kikelet* című versének fordítását így kezdi: „Csicsereg a fecske a hajnali tájon.” Juhász Gyulánál pedig – Richard Dehmel német költő *A munkás* című versének fordításában – szintén „fecskesereg csicsereg.” Reményik Sándor *Ének anyámhoz* című versében szintén „A fecske megérkezett csicseregve”. Radnóti Miklós így ír: „fejünk felett surrog és csivog a fecskéfészektől sötét ereszt” (*Himnusz a békéről*). Simon István *Asszuán fecskéi* című versében csivog a fecske. Hajnal Gábornak is van *Fecske csivog* című verse. Juhász Ferenc közismert és egykor ünnepeken sokat szavalt *Nagy-mama* című versében szintén „csivognak” a fecskék, és hosszan sorolhatnám a példákat.

Végezetül megállapítható, hogy a fecskékhez kötődő költői képek és tartalmak a századok során keveset változtak, noha valamelyest modernebbek, merészebbek lettek. Példa rá Juhász Ferenc már említett „suszterszögecske” vagy Simon István „ruhacsipesz” képe. A fecskék érkezésének (kezdet, tavasz, új remény) és távozásának (nyárbúcsúztatás, lemondás, elmúlás) jelentései folyamatosan jelen vannak költészetünkben. A fecskék mint a hazaszeretet és a honvágy, vagy épp ellenkezőleg, a hazához való hűtlenség, a hazafiatlanság Phaedrus óta mindig visszatérő allegóriáiként azonban érthetően főként a romantika, a nemzeti öntudatra ébredés korszakában erősödtek fel, jelentek meg nagyobb számban a magyar lírában.

KORDA ESZTER

Koszorúzás Ottlik születésnapja alkalmából

Hölgyeim és Uraim, kedves társaim Ottlikban! Engem ért a megtisztelő feladat, hogy szóljak néhány szót Ottlik 107. születésnapja alkalmából ezen a május kilencedikei napon, koszorút helyezvén el volt lakóházán a Fehérvári (ma Bartók Béla) út 15/B alatt. A Kortárs folyóirat, Thimár Attila elkötelezett-

ségének köszönhetően 2013 óta minden évben megemlékezik a kiváló íróról. Mi, akik itt vagyunk, részt veszünk ezen az eseményen, fontosnak tartjuk Ottlik prózáját, valamilyen formában foglalkozunk vele, tanítjuk, tanuljuk, mormoljuk, folyton eszünkbe jut más szövegek kapcsán, akárhol va-

gyunk is. Összeköt, hogy dolgozunk vele, ahogyan egy képpel Balassa Péter egyik írását fejezi be. Közismert gesztusa Esterházy Péternek, hogy a Mozgó Világ 1982. májusi számában közzétette a mester 70. születésnapjára készített ajándékát: egy fekete papírlapot, ugyanis egy oldalra kézzel lemásolta az egész *Iskola a határon*-t. Noha a mindennapos másolást Esterházy a napi imájához hasonlította, és a középkori kódexmásoló tiszteletével adózott választott elődje előtt, sokan negatívan értelmezték, apagyilkosságnak, ödipális romboló gesztusnak tartották, hogy olvashatatlaná tette a szöveget. A rajongás, kultikus hozzáállás valóban gyakran elfedi, eltakarja magát az irodalmi alkotást.

Azonban azt kevesen említik, hogy a *Bevezetés a szépirodalomba* című hatalmas könyvében milyen mondatokat fűzött e laphoz Esterházy – erről szeretnék itt most megemlékezni. Az 1986-as kiadású szöveggkonglomerátum 11. oldalán a lap tetején kézírással szerepel: „Ottlik Géza Iskola a határon – bevezetés a szépirodalomba”. A lap fekete textúraszerű, nem egységes fekete, hanem hol sűrűbb, hol áttetszőbb rajzolatot ad ki, szerintem képpé alakítva a szöveget: a kézírás vonalai a szöveg szövetét szimbolizálják számomra méltóan a fő Ottlik-elbeszélő, Bébé festő foglalkozásához. Fehér keretben egy kis háromsoros szöveg kapcsolódik kontrasztosan a fekete laphoz a bal alsó sarokban, mintegy mottószerűen értelmezve azt. „A szöveg mint táj. / S ott a hely: ahol a szellem van. / S ott: lehet építkezni: ott-hon” Nincs pont a harmadik mondat végén, amelyek külön sorba szedve akár versként is értelmezhetők. Dőlt betűvel szedett a három szó: a hely, a van és az ott-hon kötőjellel. A hely főnév és az ott mutató névmás a térbeliségre helyezik a hangsúlyt, miszerint a szöveg létezése nem elméleti, teoretikus-nyelvi, hanem fizikai valóság, teret hoz létre, amihez kapcsolódva az építkezés a térben való jelenlévését, valaminek a létrehozását, megalkotását nemcsak épületre vonatkoztatja, hanem szellemi értelemben a művészetre, írásra is érvényesnek állítja. Az ott távoli térre utaló, tartalomváró névmás ismétlődik is a „sorok” elején: rámutatva a fehér keret alatti fekete szövegtextúrára, annak fizikai léte. Ahogy a regények csukott könyvekben szintén térbeli tárgyakká, olvashatatlaná változva saját anyagi médiumuk rabságába kerülnek, elveszítve szellemi valójukat, ha nem olvassák el őket újra és újra. Ezzel szemben a fehér alap térbeli kézírásos vonalvezetéssel való kitöltése szellemi értelemben vett térré alakítja a szöveget: „ahol a szellem (dőlt betűvel) van”. Egy olyan szellemi terepessé, nyitottsággá és létező helyé, ahová a van létige hatóige képzőjével ellátott lehet alakja kap-

csolja az építkezni főnévi igenevet. Azaz itt/ott lehet házat, épületet emelni szellemi értelemben, és abban lenni jelen, azaz otthon lenni. Az ott-hon szó kötőjellel a hon, haza szóalakokat kapcsolja a szójátékban Ottlik nevéhez a szöveg definíciójaként általánosítva, amely az *Iskola a határon* fiktív szövegétől az általános értelemben vett szövegig tágitja ki az értelmezést. Ha a *Bevezetés* posztmodern magyar irodalmat megalapozó szöveggyűjtemény voltára reflektálunk, akkor az Ottlyk név (ipszilonnal) a lyuk, lik hiányt jelző szótagjával szemben a hon, hol, hová nyelvtörténetileg rokon Urál-kori tövéhez kapcsolva sokkal pozitívabb jelentést ad. Egyébként valószínűen szláv jövevényszó az Ottlik családnév, az Ottó germán eredetű személynév becézése szlovákul (Kávássy Sándor nyomán).

Ami ennek az oldalnak a szerepét illeti az egész könyvben, megállapítható, hogy Esterházy Péter 1979 után írt regényeinek alcíme szintén *-bevezetés a szépirodalomba-*, kötőjelek között kisbetűvel. Ebben az esetben az alcím ironikus vagy látszólagos elutasítása annak, amit szépirodalomnak tartunk, egy másfajta irodalomfelfogás nevében. A *Bevezetés* értelmezés, magyarázat, reflexió együttese. A fekete lap az író kísérletének reprodukciója, a fehér lap teljes kitöltése a kézírás vonalaival az Ottlik-regény abszolút tömörítése, a regény szellemének jelképévé válik a három mondat által. Esterházy játékos ars poeticájának tekinthető: a szöveg az otthon, az *Iskola* az otthon, Ottlik-otthon. Erre kell építkezni szellemileg, nem valami elit eminens szövegfelfogás ez, érinthetetlen és különálló szövegek képzetével, hanem a saját szövegekkel összeíródó hagyomány, összekapcsolódik és egybe tartozik, eleve intertextusnak írja magát.

Az otthon Ottlik *Buda* című regényében is nagyon fontos. Azzal kezdődik a szöveg, hogy az anyuka eladja az akkor Fehérvári, ma Bartók Béla út 15/B szám alatti lakást, hogy vásároljon egy kis házat Monostoron (a valóságban Gödöllőn), ő pedig egy barátnője szállodájában szállt meg a továbbiakban, ahová a fiatal Bébének szabadságra kellett „hazamennie”, ráadásul nem is Budára, hanem Pestre. Ennek a gyerekkori otthon-érzésnek a megragadása a megfestendő nagy életmű, az ablak tétje: „Mégis belekezdte, Bébé. Kár volt, ugye? abba [sic!] az ebédőablakba a régi Fehérvári út 15/b alatt.”

A *Buda* az Esterházy-ars poeticának irányában városregény lett, s a szerző halála után három évvel, 1993-ben posztumusz jelent meg, mert az utolsó pillanatig való írása, a szöveg nyitva tartása volt a lényege. Az alábbi idézetben Genova és Buda, Szeredy Dani és Bébé otthon-érzete áll párhuzam-

ban, ami irracionális, belső terességet érzékeltet: „Ámde ami miatt én elfogadtam és kora reggeli utcámnak használni tudtam Szeredy Dani (varázslatos) genovai utcáját, abban nem sok külső hasonlóság lelhető. Egyszerűen – pofonegyszerűen – az első pillantásra én a Fehérvári út 15/b-re ismertem rá. // Mi a hídtól indultunk, a térről, ahol javában épül a fürdőszálloda a meredek sziklás hegyoldal lejtőjén, a helyi érdekű villamos hosszú vonatjai nagy körben kanyarodnak vissza itteni végállomásukon, lent a széles folyó, nagy víz, itt kis révhajók kikötőkkel, de túloldalt, a Vámház és a zöldségpiac alatt már tekintélyes kofahajókkal. Összekötő vasúti híd, Csepel, emitt a természetesök lehajtják kémményeiket, amott a Feneketlen-tó... Ej, Bébé, csak nem akar a Lágymányosod a Földközi-tengerrel vetélkedni? // Nem, nem. Tudom ugyan jól, hogy a nagy kék vizet ez nem sértené, mert ő is jól tudja, hogy a kicsi tó nagy nádasában Halász Petárral wigwamokat és titkos járatokat építettünk, jó tengeri rablók, igaz mediterrán kincseinknek. Azonban – mondok – nem a két utca bárminemű földrajzi hasonlatossága volt, amire ráismerhetett az ember. A

kelő vagy a lemenő nap órájában a Fehérvári úton a négy- és ötemeletes házak falán is úgy kúszik le vagy föl az árnyék, hogy a legfelső ablaksorok fölött egy világos sáv marad alkonyatkor, vagy támad hajnalban: vegyük úgy, hogy – a maga módján – varázslatosan felragyog. Vegyük úgy – mert amire ráismeresz, az a varázslat. Szeredy hazatalált itt. Miután a béke is ide-oda vetette őt Európában, D. P., hontalan útlevéllal, Genova befogadta. Szerinte az volt a titka az olasz városnak, hogy ő rögtön, ahogy betette ide a lábát, befogadta, és Genova simán folytatta ezt a befogadást vele. Nekem a Fehérvári úti ebédablakomhoz kellett Dani utcája.”

Ha most ezzel a szövegrésszel sikerült valamilyen Ottlik-otthon-érzetet keltenem, amire további wigwamok és járatok építhetők, az kész csoda. Remélem, örömmel méregethetjük, melyik épület-szárny, mely ablaka lehetett a szóban forgó, amiben a fény olyan megragadhatatlanul, mégis örök érvénnyel tudott arrébb húzódní az ebédlő szőnyegén. És most állítsunk mi is emléket ezzel a koszorúval. Jó, hogy van egy ilyen hely Budán, ahol tényleg kanyarodik a villamos még ma is.

UTRY ATTILA

Hegyi Béla: Zárójelentés a kor falára

Magánkiadás, 2012

UTRY ATTILA (1949) Miskolc

„A tisztas méltánylás talán megilletne engem is, de – úgy érzem – jobb és könnyebb a méltó csönd és a tiszta lelkiismeret.” Igen, ez a vallomás illik legjobban Hegyi Béla barátomuramhoz (*sic!*), és kívánom, kérem a Mindenek Urát, hogy jó egészségben, békességben és bölcsességben éljen még számos éven át! Az idén betöltötte nyolcvanegyedik évét. Nem emlékszem, hogy tavaly, a nyolcvanadik születésnapjára megillette volna egy tisztas méltánylás. Ez is indokolja, hogy írjak néhány sort – utolsónak (?) tűnő – művéről: a dialógusok, példázatok, jelenségek után zárójelbe tett élete jelentőségéről.

Első olvasatra nehezen értettem meg, hogy a *Zárójelentés* mint fogalom és a zárójel mint írásjel ennyire közel állnak egymáshoz. Nem tudom elfogadni, csak tiszteletben tartani, hogy 2012-ben hetvenötödik születésnapjára, magánkiadásban megjelent huszonhetedik kötetében, a *Följegyzések* trilogia harmadik könyvében (*Szélvitorla*, 2004; *Éhe a szeretetnek*, 2008) bejelenti, hogy nem ír többet. El-

búcsúzott Olvasóitól és az ezredfordulótól. „Én mindazt, ami volt az életemben eddig, most zárójelbe teszem.” Hasonlóan cselekszik, mint Herczeg Ferenc, aki 1945-ben letette tollát? Megértette, hogy új világ következik, amihez neki már semmi köze nincs. És hasonlóan, mint barátja, Gyertyán Ervin, aki „a rendszerváltozásnak nevezett hatalomváltáskor, miután beözönlöttek a brutalitást, perverzítót, katasztrófát propagáló filmek, elhatározta, hogy nem ír több filmkritikát”.

A kötet első írása (a *Zárójel után* című) úgy idézi a két író példáját, hogy fizikai és lelki értelemben is melléjük áll. „Ami e századvégen megérkezett, és egyre agresszívebben tör előre, immár nem az én világom, valami más, idegen, hamis és taszító világ... Miközben búcsúzom, megértéssel vagyok a felnövekvő nemzedékek iránt. Rettenetes idők tanúi és bevezetői lesznek.” Ebben a drámai mélységű, katarzisa ösztönző írásban valóban közel került egymáshoz a zárójelentés és a zárójel, de merem